

УДК 373.5.015.31.379.8.015.31]:502/504

Пруцакова О.Л., м. Київ

ЕКОЛОГІЧНИЙ ВИБІР І ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У ГАРМОНІЗАЦІЇ
ВІДНОСИН ШКОЛЯРІВ З ПРИРОДОЮ

Анотація. Статтю присвячено значенню прийняття екологічно компетентних рішень у довкіллі, розглянуто основні види рішень і комплекс необхідних передумов для прийняття рішень стосовно проблем довкілля школярами, важливість врахування ціннісних складових екологічної свідомості громадян, особливості їх екологічного вибору з метою гармонізації відносин з природою.

Ключові слова: Екологічне виховання, гармонізація відносин з природою екологічний вибір, прийняття рішень, освіта сталого розвитку.

Annotation. The article is devoted to the importance of making ecologically competent decisions in the environment, considers the main types of solutions and a set of necessary prerequisites for making decisions about the environmental problems of schoolchildren, the importance of taking into account the value components of the ecological consciousness of citizens, and the peculiarities of their environmental choices in order to harmonize relations with nature.

Keywords: environmental education, harmonization of relations with nature, ecological selection, decision-making, education of sustainable development,.

Сучасна екологічна ситуація характеризується рисами, поєднання котрих не зустрічалось у минулому. Серед них - вичерпання невідновних і безконтрольне споживання вичерпних ресурсів, продукування і накопичення нерозкладних відходів і надкритичне збільшення тиску на біосферу маси людей та обслуговуючих тварин. Загалом необхідно організовувати власну і суспільну діяльність, спираючись на зміну концепцій з «порожнього світу» на «наповненого світу» (Герман Дейлі), адже людська цивілізація сформувалась в часи незвіданих територій і необмежених ресурсів. Саме в такому «порожньому світі» сформувались політичні й суспільні ідеології, соціальні інституції, звички мислення і діяльності. Однак, людство увійшло в «наповнений світ», із вже ґрунтовно освоєними територіями і

вичерпаними ресурсами, у світ, де 97% маси хребетних тварин складають саме людство та худоба [3].

За умов збереження тенденцій і масштабів впливу людської діяльності на природу, споживання її ресурсів і продукування відходів подальша ситуація характеризуватиметься потенційною незворотністю процесів руйнації біосфери. Що, у свою чергу, ставить під сумнів перспективи існування і людства теж. Таким чином, гармонізація відносин з природою, що відбувається через зміну стратегій споживання ресурсів, прийняття природи, як універсальної цінності, розширення морально-етичного компоненту у ставленні людини до природи, формування екологічних цінностей співрозвитку з природою виступає механізмом існування в сучасному світі. Гармонізація відносин учнів з природою означає формування у школярів нового світорозуміння і нового підходу до діяльності, заснованого на формуванні коеволюційних і екологічних цінностей. Суттєвим елементом і необхідною умовою гармонізації відносин з природою є вміння здійснювати екологічний вибір, приймати рішення і компетентно діяти у побутових ситуаціях, так чи інакше пов'язаних як з природними об'єктами, так і споживанням.

Рішення є результатом інтелектуальної діяльності людини, що виникає у процесі конфлікту інтересів, цінностей, традицій, звичок. В процесі рішення здійснюється вибір між альтернативними, конкуруючими можливостями, кожна з яких має прогнозовані позитивні і негативні наслідки для учасників та задіяних елементів й систем [2]. Екологічний вибір і прийняття екологічно доцільних рішень, хоч і відповідає основним закономірностям прийняття рішень, однак має специфічну акцентуацію на чинниках цього процесу, як внутрішніх, так і зовнішніх. Серед внутрішніх чинників, що впливають на прийняття рішень стосовно довкілля виступають і наявність необхідної інформації, власний досвід, звички, традиції й стереотипи ставлення до природи і її об'єктів. Однак одним із найсуттєвіших внутрішніх чинників формування рішення щодо природи є місце екологічних

цінностей у ціннісній ієрархії особистості. Чим значущіша природа для людини - тим екологічнішими будуть його вибори і рішення, що, в кінцевому випадку, визначають спосіб життя.

Результати дослідження засвідчують, що у побуті доводиться приймати рішення практично всім учням. Однак, учні 6 класу (53,8%) вважають, що приймають рішення переважно у важливих справах, а учні 7-8 класів (60,3%) - майже щодня. Але, якщо учні 6-7 класів вважають, що при прийнятті рішень керуються переважно власним досвідом (відповідно 65,4% та 26,9%), то старші учні, окрім власного досвіду, враховують ще й думку батьків (35,6%) чи друзів (23,3%) та наступні наслідки прийнятих рішень (43,2%). Відчутний відсоток школярів у основній школі приймає рішення спонтанно, не замислюючись (близько 10%).

Залежно від того, чим керуються учні-дециденти в процесі прийняття рішень, можна виокремити типи рішень, визначивши їх екологічні аспекти:

1. Рішення *раціонально-міркувальні* (рішення, які приймаються незалежно від попереднього культурного досвіду, їх прийняття є активним аналітичним процесом, що ґрунтуються на наявній інформації і сформованості цінностей. Так рішення, виходячи із оригінальної ситуації, формують новий досвід безпосередньої і опосередкованої взаємодії з природою).
2. Рішення *традиційно – досвідні* (рішення, де учень діє, враховуючи традиції, звички і стереотипи ставлення і взаємодії з природою. Це рішення аналогічного характеру, базоване на наявному попередньому досвіді – власному чи суспільному – у схожих ситуаціях чи щодо схожих об'єктів. Загалом це популярний і широковживаний тип вибору рішення, оскільки ситуації часто повторюються).
3. Рішення *інтуїтивно- емоційні* (рішення, що приймаються внаслідок переважання емоційних процесів у ситуації чи щодо її учасників. Вони, зазвичай, викликані емоціями страху, жалю, співчуття, огиди, ненависті тощо, і приймаються практично без участі процесів

раціонального мислення, а радше інтуїтивно, спонтанно, без можливості наступного пояснення власного вибору. Це вибір необґрунтованої впевненості, що він правильний).

Прийняття екологічних рішень ускладнюється тим, що життєві ситуації, де їх необхідно приймати, зазвичай носять не суто екологічний, а комплексний характер, де задіяні інформаційні пласти різного змісту, різноманітна за характером мотивація, а екологічні цінності можуть не виступати пріоритетними для вибору. Таким чином, екологічність рішень нівелюється пріоритетнішими для особистості економічними, політичними, соціальними, валеологічними виборами й рішеннями, які приносять швидкий і відчутний результат, є ефективними і нагальними. А результат – це те, на що спрямоване кожне рішення і вибір. І рішення, позитивний результат якого відчуватиметься раніше, особистістю сприймається, як пріоритетне. Інші - з системним, віддаленим і пролонгованим результатом, сприймаються як такі, наслідки котрих вірогідні на 50%. Саме до цього типу рішень і відносяться «непопулярні» рішення у площині взаємодії з природою.

Хоча учні й усвідомлюють важливість процесу прийняття рішень щодо екологічних проблем і стосовно взаємодії з природою, однак брати участь у цьому процесі бажає частина школярів: „вже сьогодні” будуть вирішувати екологічні проблеми 73,0% шестикласників, і 23,0 – 21,7% учнів 7 і 8 класів. Старші школярі будуть вирішувати екологічні проблеми, коли виростуть (26,9%, 34,8%). Значний відсоток учнів 7-8 класів вважають що рішення у площині екологічних проблем слід, лиш якщо професія пов’язана з охороною природи (відповідно 50,0 та 35,3%). Помітна частина школярів вважають, що взагалі ніколи не будуть брати участь у вирішенні екологічних проблем, оскільки це їх не стосується (7,6%).

Що необхідно, щоб учень міг прийняти екологічно виважене, компетентне рішення у процесі взаємодії з природою та зробити дійсно екологічний вибір? Обов’язковими умовами для цього є володіння децидентами необхідною інформацією для виокремлення і оцінки

екологічних аспектів проблемної ситуації, критичним за характером мисленням, навичками визначення спектру варіантів рішень (більше, ніж трьох), вмінням прораховувати наслідки і ризики (екологічні, соціальні, економічні) різних варіантів безпосередньої і опосередкованої діяльності у довкіллі і усім вищезначеним – на ціннісній платформі з екологічними і коеволюційними цінностями на високих ієрархічних позиціях.

Означений комплекс формується, розвивається і тренується впродовж життя, тож у шкільному віці жодна з необхідних рис і якостей не сформована наповну. Однак процес прийняття рішень є практично повноцінним і ефективним, якщо відбувається в результаті комунікацій у малій групі в процесі розгляду кейсів, дилем чи ситуацій. Саме навчання і тренування процесу прийняття рішень і обґрунтованого екологічного вибору у таких завданнях презентує здатність мислити, орієнтуючись на майбутнє - «futures literacy» [3] і отримувати освітні результати, через які відбуваються зміни існуючих відносин з екосистемами, що забезпечують нашу життєдіяльність для побудови справедливішого, мирного і збалансованого майбутнього[1].

Література:

1. Дорожня карта здійснення глобальної програми дій з освіти в інтересах сталого розвитку (2014) Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002305/230514R.pdf>
2. Кушлик-Дивульська О, Кушлик Б. Основи теорії прийняття рішень Навчальний посібник Київ НТУУ «КПІ» 2014.-94с Режим доступу: <http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/6917/1/13-14-055.pdf>
3. von Weizsaecker, E., Wijkman, A. Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet. — Springer, 2018. — 220 p.

Відомості про автора :

Пруцакова Ольга Леонідівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України. 098) 292-67-06 drontik@ukr.net